

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Doğa Sanatı ve Doğanın Sunduklarıyla Doğada Sanat Üreten Sanatçılar

Nature Art and Artists Who Create Art in Nature with What Nature Offers

Berna Özlem ÖZCAN^{a*}

^a Doç. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Bölümü, Hatay / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0001-9957-5346

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 31 Ocak 2022

Kabul tarihi: 16 Mayıs 2022

Anahtar Kelimeler:

Doğa,
Land Art,
Doğa sanatı

ÖZ

Land Art (Arazi Sanatı), Environmental Art (Çevresel Sanat) ve Nature Art (Doğa Sanatı) çoğu zaman birbiri yerine adlandırılan ya da karıştırılan sanat anlayışları olarak karşımıza çıkarlar. Arazi Sanatı ve Çevresel Sanat, 1960'ların sonunda Amerika'da ortaya çıkmış, 1970'ler ve 1980'ler boyunca batı ülkelerini etkilemiş deneysel sanat türleridir. Gerçekleştirildiği yere göre önceden tasarlanmış doğal ve doğal olmayan materyallerle oluşturulan heykelsi özellikler gözetilen yaklaşımlardır. Doğada yapılan zaman odaklı bireysel performans ve ortak gerçekleştirilen "sosyal bilinç projeleri" gibi sanatsal deneyimleri kapsarlar. Ancak eserlerin çoğu, üretildiği çevrenin ekolojisine gerekli önem verilmeden ağır iş makineleriyle yapılmıştır. 1981 yılında Kore Doğa Sanatçıları Derneği (YATOO) ile kurumsallaşmış Doğa Sanatında ise; taş, toprak, buz, dallar, yapraklar gibi doğal malzemelerle arazinin olanaklarından yararlanılarak gerçekleştirilen uygulamalar öne çıkar. Eserin tasarım süreci kayda alınır ya da tamamlanan işin fotoğrafı çekilerek belgelenir. Yapılan eser doğanın doğal döngüsüne bırakılır. Araştırmanın odağını oluşturan Doğa Sanatı incelenirken söz konusu sanat akımı üzerine aktif olarak etkinlikler düzenleyen uluslararası ve ulusal gruplar, bireysel üreten sanatçılar ile örnek çalışmalar hakkında bilgi verilecektir. YATOO, ORANKI (Finlandiya), ART SELLA (İtalya), BAGGAT ART ASSOCIATION (Kore) doğa sanatı çalışmalarını gerçekleştiren uluslararası aktif gruplarken, İzmir merkezli PATİKA SANAT GRUBU ve Gaziantep merkezli TOPRAK ART GROUP ise Türkiye'de doğa sanatı çalışmaları yürüten gruplardır. Bu çalışmanın amacı Doğa Sanatının genel özelliklerini ve Türkiye'de yapılan Doğa Sanatı gruplarını ve ilk Doğa Sanatı çalışmalarını tanıtmaktır. Doğa Sanatı çalışmalarının, gerek üretim olarak yaygınlaşması ve gerekse ortaya çıkan eserlerin daha çok insanla buluşturulmasının doğayı koruma bilincinin geliştirilmesi için anlamlı olacağı düşünülmektedir.

ARTICLE INFO

Article History:

Received January 31, 2022

Accepted May 16, 2022

Keywords:

Nature,
Land Art,
Nature art

ABSTRACT

Land Art, Environmental Art, and Nature Art often appear as art concepts that are called or mixed interchangeably. Land Art and Environmental Art are avant-garde art genres that emerged in America in the late 1960s and influenced western countries throughout the 1970s and 1980s. They are approaches that take into account sculptural features created with pre-designed natural and unnatural materials where they are performed. They encompass artistic experiences such as time-oriented individual performance in nature and collaborative "social awareness projects". However, most of the artifacts were made with heavy-duty machinery, without paying due attention to the ecology of the environment in which they were produced. In Nature Art, which was institutionalized with the Korean Nature Artists Association (YATOO) in 1981; Applications made using natural materials such as stones, soil, ice, branches, leaves and the possibilities of the land come to the fore. The design process of the work is recorded or documented by photographing the completed work. The work is left to the natural cycle of nature. While studying the Natural Art, which is the focus of the research, international and national groups that actively organize events on this art movement, individual producing artists, as well as case studies will be provided. YATOO, ORANKI (Finland), ART SELLA (Italy), BAGGAT ART ASSOCIATION (Korea) are international active groups that carry out natural art works, while Izmir-based PATİKA ART GROUP and Gaziantep-based TOPRAK ART GROUP are the groups that carry out natural art works in Turkey. The aim of this study is to introduce the general characteristics of Natural Art and the groups of Natural Art made in Turkey and the first Natural Art works. It is thought that the dissemination of Natural art works, both as production and the bringing of the resulting works to more people will be meaningful for the development of nature conservation awareness.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: bernaozcan@mku.edu.tr

EXTENDED ABSTRACT

Inspired by nature in his art from past to present, the artist has painted or engraved animals, hunting scenes and sections from his own life on the cave walls. Many gigantic ancient floor drawing, bas-relief mound, or other geometric and sculptural artifacts are created by ancient humans from soil or stone placed in the landscape. The nearly 2000-year-old Nazca lines, located in the Andean desert 400 km south of the Peruvian capital Lima, can be cited as an example of natural art made by human hands. (geoglyphs created by excavating the dark top layer of the desert and revealing the light layer below).

Since Land Art, Environmental Art, and Nature Art are not strictly separated from each other, they often appear as art concepts that they often appear as understandings of art that are called or mixed interchangeably. Although a full limitation cannot be made. these definitions, which are quite complex and intertwined, can be examined according to the material used and the difference in purpose, Land Art and Environmental Art are avant-garde art genres that emerged in America in the late 1960s and influenced all western countries during the 1970s through the 1980s. Land Art and Environmental Art are approaches that create new forms by combining the environment and materials that do not belong to the environment, which are specially designed for the place where they are performed, and observe sculptural features. Rather, projects are produced that place unnatural objects with similar purposes in the natural environment. Time-oriented individual performances in nature are seen; they encompass a wide range of post-war artistic experiences, such as jointly realized “social awareness projects”. Also site-specific projects that use nature's materials to produce new shapes; They include time-sensitive individual studies and interventions in nature that bring new, unnatural objects to the natural environment for the same purposes. However, most of the works were made with heavy machinery, with little or no regard to the ecology of the environment in which they were produced.

In the Nature Art works; There are a wide variety of application forms using many natural materials such as stone, soil, ice, tree stumps, branches, leaves. In the gallery space, where artists dig trenches in nature and bury natural or unnatural materials; It is seen that they frequently use soil, manure, stone or human-made environmental objects.

Nature Art was institutionalized with the establishment of the Korea Nature Artists Association (YATOO) in 1981, oriented more towards nature, focusing on discovering the unique nature of every place and producing with nature. Nature art; It is a branch of art that takes its inspiration entirely from nature and what the land offers. It cares about the relationship between nature and the artist. In this context, nature art shows significant differences compared to similar art formations.

The English artist Andy Goldsworthy, creates works that incorporate the art of nature - also known as earthworks or environmental art - either embedded in the landscape or incorporating elements from the landscape into a work of art. Hans Haacke, James Brunt, Alois Leopold Lindenbauer are some of the artists who produce natural art with the materials they find in nature and leave what they produce as a gift to nature. Also Mehmet Ali Uysal, Mehmet Kavukçu, Yücel Dönmez, Cengiz Tekin, Varol Topaç, Elçin Ekici can also be listed as artists who make natural art in our country.

While studying the Natural Art that is the focus of the research, information will be provided about international groups and organizations that actively organize events on this art movement, as well as groups that produce it on a national scale and case studies. YATOO (Korea), ORANKI (Finland), ART SELLA (Italy) BAGGAT ART ASSOCIATION (Korea), which conducts natural art studies, are internationally active groups, while PATHKA ART GROUP based in Izmir and TOPRAK ART GROUP based in Gaziantep stand out as the first groups to implement natural art studies in Turkey. The aim of this study is to introduce the general characteristics of Natural Art and the groups of Natural Art made in Turkey and the first Natural Art works. It is thought that it will be meaningful for Natural Art works to be spread both as production and for the resulting works to be brought together with more people.

Giriş

Geçmişten günümüze sanatında doğadan ilham alan sanatçı, hayvanları, av sahnelerini ve kendi hayatından mağara duvarlarına kadar olan bölümleri çizmiş ya da kazımıştır. Eski insanlar toprak veya taş bloklar kullanarak uçsuz bucaksız düzlüklere, çöllere ve manzaraya hakim olacak şekilde tepelere yerleştirilen birçok devasa antik zemin çizimi (jeoglif), kabartma höyük ve anıtsal heykel eserler yapmışlardır.

Peru'nun başkenti Lima'nın 400 km güneyindeki Andean çölünde bulunan yaklaşık 2000 yıllık Nazca çizimleri, devasa boyutlarıyla (çölün koyu renk üst tabakasının kazılarak alttaki açık renk tabakanın ortaya çıkarılmasıyla oluşturulmuş jeoglifler) insan eliyle yapılmış doğa sanatına örnek olarak gösterilebilir. 800'den fazla düz çizgi, 300 geometrik figür ve arı kuşu, maymun, örümcek gibi 70 hayvan ve bitki tasarımı vardır (Görsel 1 ve 2). 1994 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi olarak belirlenen jeoglifler, 80 yıldan fazla süredir incelenmelerine rağmen, araştırmacılar için hala bir gizemdir¹.

Görsel 1: <https://www.bilimseldunya.com/nazca-cizgileri/>

Görsel 2: <https://indigodergisi.com/2015/12/nazca-cizgilerinin-sirri/>

Güney Nevada'dan Kaliforniya Körfezi'ne kadar Colorado nehri boyunca dağ aslanlarını, kuşları, yılanları ve tanımlanamayan hayvan benzeri figürleri ve geometrik şekilleri tasvir eden 200'den fazla dev figür toprağa oyulmuştur.

1932'de Las Vegas, Nevada'dan Blythe, California'ya giden bir uçuşta pilot George Palmer tarafından 100 metreden uzun bir insan figürünün ana hatları fark edilmiştir. 1952'de National Geographic konuyla ilgili bir makale yayınlamıştır. Bu makale için yapılan saha çalışmasında ondan fazla gravürden oluşan başka bir küme keşfedilmiş ve Ripley Grubu adı verilmiştir (Leska, 2008:125).

Özbekistan Ustyurt yaylası, Kazakistan Turgai bozkırları Şili Atacama çölü gibi yerküremizin değişik yerlerinde de farklı boyut ve biçimlerde jeoglifler yer almaktadır².

Güney Avustralya, Finnis Spring Platosunda 1998 yılında bulunan ve Marree Man adı verilen jeoglif hayvan başı olan ve elinde bumerang ya da sopa bulunan bir avcıyı tasvir etmektedir (Görsel 3). Kim tarafından, ne amaçla yapıldığı hala gizemini koruyan 4.2 kilometreye yayılan bu jeoglif pilot Sith Trevor tarafından keşfedilmiştir. Marree Man, Guinness Rekorlar Kitabında tüm gezegendeki en büyük jeoglif olarak listelenmiştir³.

¹Golomb, J. (2017) "Nazca Lines.", National Geographic. Erişim Tarihi: 02.10. 2021

<https://www.nationalgeographic.com/history/article/nasca-lines>

² Marks, K. (2021) 14 "Greatest ancient geoglyphs in the world", Erişim Tarihi: 28.10. 2021

<https://owlcation.com/humanities/10-Greatest-Ancient-Geoglyphs-in-the-World>

³ Mao, F. (2018) "Marree Man: The enduring mystery of a giant outback figure", Erişim Tarihi: 19.10. 2020.

Görsel 3: Phil Turner “Marree Man” Güney Avustralya Finnis Spring Platosu

Arazi Sanatı, Çevre Sanatı ve Doğa Sanatı birbirinden kesin olarak ayrılmadığından, tam bir sınırlama yapılamaz olsa da genellikle birbirinin yerine kullanılan veya karıştırılan sanat kavramları olarak ortaya çıkar. Oldukça karmaşık ve iç içe olan bu tanımlar, malzeme farklılıklarına göre incelenebilir. Land Art sanatı resim, heykel, mimari gibi sanatın diğer disiplinleri arasındaki sınırları ortadan kaldırmıştır. Aynı zamanda kamera veya video ile tespit edilebilen kalıcılığı kayıtlarla tescillenen anıtsal ölçeklere sahip yapıtlar anlamında da kullanılmaktadır.

Arazi Sanatı, sade, geometrik şekillerin açık alanlara uygulanması açısından Minimalizm ile taş/toprak gibi doğal malzeme kullanımı ve süreçselliği açısından Arte Povera ile, yapıtların genellikle gelip geçici doğası nedeniyle ‘Happening’le, hatta bazen sanatçının doğaya bizzat müdahale sürecine odaklanması açısından Performans Sanatıyla ve projelerin zaman zaman salt belge, fotoğraf, harita ve benzeri ‘artakalan’ malzemeye sergilenmesi dolayısıyla Kavramsal Sanat ile yakınlık taşıyan bir akım olarak nitelendirilmiştir (Antmen, 2009: 253).

Land Art (Yeryüzü Sanatı) sanatıyla sanatçılar müze ve galerilerin sanatı ticarileştiren sistemine karşı çıkıp doğa ile bütünleşerek üretmeye başlamışlar, terk edilmiş endüstriyel alanlar, kırsal alanlar, çöller ve su kenarları onların eserlerini izleyici ile buluşturdıkları yeni sergileme mekânlarına dönüşmüşlerdir.

Sanayi devrimi ve teknolojik gelişmelere paralel olarak köy ve kasabalardan yeni kurulan kentlere göçlerin artması, çarpık kentleşme ve hızla artan fabrika ve üretim tesislerinin enerji ihtiyacını karşılamak için yapılan barajlar, yeşil alanların, akarsuların ve ormanların yok edilmesine yol açarak doğa üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Bir grup sanatçı doğa ve doğal kaynakların yanlış kullanımının tehlikeli boyutlara ulaştığını insanlara anlatmak, doğayı koruma bilincini geliştirmek, yoğun nüfus artışı ve kentleşme karşısında zarar görmüş mekânları yeniden kazanmak için yalnızca doğada bulunan malzemelerle ya da doğal ve yapay malzemeleri birlikte kullanarak çeşitli sanatsal faaliyetler gerçekleştirmişlerdir. Çoğu zaman sanat ve sanatçının bu çabaları kesin çözümler üretmese de toplum üzerinde farkındalık yaratmayı başarmıştır.

Doğa Sanatının, ABD'den Robert Smithson, Michael Heizer ve Walter de Maria, Avrupa'dan Richard Long ve Andy Goldsworthy gibi sanatçılarla birlikte 1960-70'lerde Arazi Sanatı olarak başladığı görülmektedir. Romanya, İran, Finlandiya, Güney Kore gibi ülkelerin sanatçıları, kendi tarzlarını doğup büyüdüğü yerlerin kültürel geçmişlerini yansıtmak için doğa sanatını arazi sanatçılarından farklı bir bakış açısıyla sahiplendiler. Doğaya zarar verecek makine ve materyallerden uzaklaşıp sadece orada ve o anda buldukları ile yetinmeyi tercih

ettiler. Doğada süreç içerisinde yok olacak doğal malzemeler kullanarak üretmeye başladılar ve ürettiklerini doğaya bir armağan olarak bırakıp yollarına devam ettiler.

Doğa sanatında, küçük dokunuşlarla geçici etkiler yaratmak ve sürece yani doğanın döngüsüne kalıcı şekilde etki etmeyen, anıtsal yeryüzü şekillendirmeleri yerine tercih edilir. Arazi sanatına göre daha pratik, samimi ve küçük ölçekli çalışmalardır. Ağaç kütük ve dalları, çiçekler, yapraklar, su ve buz gibi doğanın sunduğu materyallerle yapılan tasarımlar, çarpıcı fotoğraf ya da süreç videoları ile belgelenir, galerilerde, web sitelerinde veya kitap haline getirilerek insanlarla paylaşılır.

Yaratılan sanat eseri, doğaya bırakılır, değişime ve dönüşüme açıktır, hatta zaman içinde yok olur. Sanatçı, araziye gelmeden önce zihninde tasarlamış olduğu fikirleri uygulamak ya da kendi sanat tarzını o araziye uyarlamak yerine, arazi ve barındırdığı potansiyelleri değerlendirerek üretir. Arazinin yapısal özellikleri tasarım değişkenlerini belirler. Bu noktada, ortaya konan sanat eserinin bağlamıyla ilişkisi araziye özgüdür (site-specific) diyebiliriz.

Doğa Sanatında;

- Sanatçı; dolaştığı arazide doğayı gözlemler.
- Arazide bulunan malzemeleri araştırır.
- Arazide bulunan malzemelerin özelliklerini keşfeder,
- Bu özelliklerin ortaya çıkarabileceği tasarım potansiyelleri değerlendirir.
- Yerinde doğaçlama yolu ile sanat eserleri yaratılır.
- Gerçekleştirilen yapıt fotoğraflanır ve belgelenir.
- Tasarım yapıldığı yerde bırakılır ve doğanın kendi doğal döngüsüne terk edilir.
- Sergilenen ise o anda çekilen süreç veya sonuç fotoğrafıdır.

Doğa sanatı fotoğraf olarak kaydedildiğinde, fotoğraf denilen var olan sanata bağlanır, mekanın çalışması depolanmak ve sergilenmek üzere dönüştürüldüğünde dış mekan heykel veya yerleştirme sanatı gibi mevcut sanatın alanına girer.

Doğa Sanatı ile Üretenler

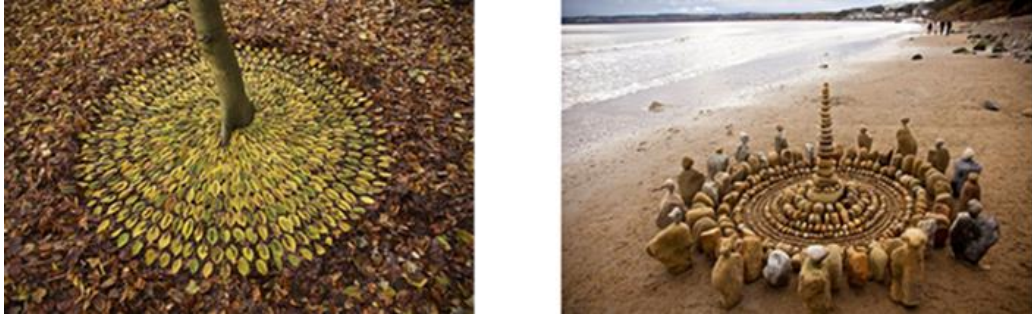
Ünlü İngiliz sanatçı Andy Goldsworthy, toprak işleri veya çevre sanatı olarak da bilinen doğa sanatını - ya manzaraya yerleştirilmiş ya da manzaradan unsurları bir sanat eserine ekleyen çalışmalar yapmaktadır. Goldsworthy'nin yapıtları kısa ömürlü, başka bir deyişle doğanın kendi döngüsüyle veya insanlar bozana kadar geçici süre için var olabilen işlerdir. Gezip, dolaştığı yerlerde karşısına çıkan malzemelerle yaratılarını ortaya koyan sanatçı doğa sanatının öncülerinden biridir. (Görsel 4).

Görsel 4: Andy Goldsworthy “Üvez yaprakları ve delik” 1987

Goldsworthy, sanatını; “Sadece ellerimi ve "bulunmuş" aletleri kullanma özgürlüğünün tadını çıkarıyorum - keskin bir taş, bir kuşun kanat tüyü, dikenler. Her günün sunduğu fırsatları değerlendiriyorum: Kar yağıyorsa karla çalışırım, yaprak düştüğünde yapraklarla olur; devrilmiş bir ağaç, sürgün ve dalların kaynağı olabilir. Keşfedilecek bir şey olduğunu hissettiğim için bir yerde dururum veya bir malzeme alırım. Öğrenebileceğim yer burası” sözleriyle açıklamaktadır (Friedman, 2009: 180-181).

Doğa sanatçısı James Brunt da yapraklar, çubuklar, deniz kabukları ve taşlar gibi özenle düzenlenmiş doğal nesnelere yaptığı geçici işler ile tanınmaktadır. Brunt mandala benzeri spiraller ve eşmerkezli daireler halinde düzenlenebilecek doğru türde malzemeyi şekillerine, dokularına ve desenlerine dikkat ederek seçer ve yerleştirir. (Resim 5). Ormanlık alanlardaki çalışmalarını, çoğunlukla doğrudan mevcut yollar üzerinde oluşturur böylece bitki örtüsüne zarar vermektan kaçındığını belirtmektedir. Su kenarlarında yaptığı çalışmalarında ise kısmen gömülü taşlardan değil, toplanmış yığınlardan yararlanmakta taşları ve yaşam alanlarından uzaklaştırmamaya dikkat etmektedir.

Görsel 5. James Brunt “ Yaprak ve Taş Mandalalar”

Bir diğer arazi sanatçısı Hans Haacke ‘de çalışmalarının özelliğini kendi ifadeleriyle şöyle açıklamıştır;

“Hareket, değişim, ışık, büyüme ve çürüme doğanın can damarları, çalışmalarım sayesinde dokunmayı denediğim enerjileridir. Doğa değişim halinde... Sanatımda mevsim, hava, malzeme değişikliklerine duyarlı ve tetikte olmak istiyorum. Her iş büyür, kalır ve bozulur. Süreç ve bozulma kesindir. Çalışmalarımıdaki geçicilik doğadaki yansıtır” (Aydın, Zümrüt, 2013:58)

Görsel 6: Hans Haake, Grass Grows 1968

Doğa sanatında yapının tasarım sürecinde sanatçıyı yönlendiren ve bulunduğu ortamla nasıl bir etkileşim kuracağını belirleyen doğanın kendisidir ve sanatçı ilhamını, tamamen doğadan ve bulunduğu arazinin sunduklarından alır.

YATOO-İ koordinatörü Jeon Won-gil bu ilişki ile ilgili bir tanımlama getirir:

“Doğa sanatında, Sanatçı, doğaya sadece bedeniyle gider; duyarlı gözler ve kulaklarla, doğa ile konuşur ve doğa, kendi “iç-doğasını” açığa çıkarıncaya kadar bekler... doğa ve sanat, açık koşullarda var olur ve insanın sanat yapma arzusunun doğa tarafından, itilip çekildiği (güdülendiği) bir denge noktasında, Doğa Sanatı geçici olarak var olur”⁴

Doğa Sanatı sanatçıları, doğada buldukları materyallerle doğaya zarar vermeden yaptıkları düzenleme ve yerleştirmeler süreç içerisinde doğanın bir parçası haline gelmektedir. Üretim sırasında geçiciliği olan tasarım ve fikirlere odaklanılarak, bunların saatler, dakikalar içinde yok olduğu metaforik bir göçebelik yaratılabilir. Örneğin üretilen eser, bir ayın düzenlenerek yakılabilir, akıntı yönünde suya bırakılabilir veya rüzgarın etkisiyle dağılıp gitmesine izin verilebilir.

Sanatçı, fiziki çevreyi sanat üretimi sırasında bir hammadde gibi algılar. Sadece bir gözlemci değil onun bir parçası haline gelir ve doğrudan doğanın kendi malzemesiyle bir etkileşim içerisinde. Sanatçı doğanın ona sunduğu gerçek nesnelere doğanın malzeme ve süreçleriyle işbirliğine girerek yeni yöntemler ve yeni bir bağlama kurgular. Bu doğrultuda doğanın içinde insanın ve bütün canlıların geçiciliğine, doğadaki değişime ona yeniden şekil vererek sanat yapıtına dönüştürür (Tomsuk, 2018: 80).

DÜNYADA DOĞA SANATI KAPSAMINDA ETKİNLİK YAPAN GRUPLAR

YATOO (Güney Kore)

Doğa sanatı, 1981 yılında Ko Seung- Hyun, Jeon Won- Gil, Ri Eung-Woo, Kang Hee-Joon ve Kim Hae-Sim gibi sanatçılar tarafından kurulmuştur. (Tomsuk, 2018:100) Kore Doğa Sanatçıları Derneği'nin (YATOO) kurulmasıyla kurumsallaşmış, daha çok doğaya yönelmiş, her mekânın kendine özgü doğasını keşfetmeye ve doğayla üretmeye odaklanmıştır.

⁴ Won-gil, J.(2015) “Between Nature and Art”, International Nature Art Seminar 2015, Erişim Tarihi: (19.10.2021), <http://yatooi.com/57789>

YATOO üyesi sanatçılar, doğayla diyaloglarını, doğayla bir olmak üzerine kurgulayıp, doğa sanatı uygulamalarında doğal çevreyi ve sunduklarını kullanarak, yapısına müdahalede bulunarak sanatsal üretim yapmaktadırlar. Alois Leopold Lindenbauer (Görsel 7-8) sepet şeklinde örülerek tekne formu verilmiş bir yapıyı yerel toprakla doldurmuş ve canlı söğüt ağaçları dikmiştir. Zaman içinde büyüyen söğüt ağaçları tam bir tekne formunu almıştır.

Görsel 7: Lindenbauer Alois, Growing Boat 2012

Görsel 8:Lindenbauer Alois, Growing Boat

Holz, Seile, 2012

Bazı sanatçıların doğayı, soyutlamacı bir yaklaşımla ele alıp, doğada bulduğu malzemeleri, heykeller ve yerleştirme sanatı yaparak sanata dönüştürdükleri, bazılarının ise kendi bedenlerini performatif anlatım pratiğiyle doğanın özüne inme aracı olarak kullandıkları görülmektedir. Bu yaklaşımlarıyla; aynı zamanda doğadaki canlı varlıkların zaman olgusu içinde işleyişini ve içselliğini kavramak amacıyla da üretimlerini sürdürmektedirler. Açık alanlarda gerçekleştirilen ve doğa koşullarında zaman içinde yok olan bu çalışmaları eş zamanlı izlemek genellikle mümkün olmadığından, sanatçılar çalışmalarını fotoğraf veya video çekimleri ile kayıt altına alıp ancak bu şekilde sergileyebilmektedirler.

YATOO'nun, 1989'dan bu yana Doğa sanatının kavramını geliştirmek ve genişletmek amacıyla düzenlediği ve ev sahipliği yaptığı etkinlikler, 2004 yılında ilk Geumgang Doğa Sanat Bienalini Kültür, Spor ve Turizm Bakanlığı Chungcheongnam-do ve Gongju City'den destek alarak gerçekleştirmesini sağlamıştır. Her yıl, Dört Mevsim YATOO atölyesi olarak üç hafta süren dört düzenli sanat etkinliği kapsamında uluslararası pek çok sanatçı bir araya gelip sanatsal üretimler, seminerler gerçekleştirmektedir. Eserlerin fotoğrafları daha sonra sergilenmekte ve diğer yabancı sanatçı üyelerinin eserleriyle birlikte projenin web sitesine yüklenmektedir. Bu etkinliklere yerli halk ve çocukların da katılımı teşvik edilmektedir. YATOO Uluslararası Rezidans Programı, sergiler ve sanatçı değişim programları da düzenlemektedir. Uluslararası ve yerel sanatçıların katılımıyla, düşüncelerin ve metotların paylaşımı için ortamlar oluşturmakta ve günümüzde de çalışmalarını sürdürmektedir. En önemli projeleri ise Global Nomadic Art Project olarak bilinmektedir.

GNAP (Global Nomadic Art Project)

Global Nomadic Art Project (GNAP), farklı ülkelerden doğa sanatçılarının farklı coğrafyalarda toplanarak o yer’de ve o an’da, doğanın, coğrafyanın, kültürün ve tarihin özelliklerinden ilham alarak doğal malzemelerle, doğaya armağan ettikleri sanat eserleriyle, tıpkı nomadlar (göçebeler) gibi iz bırakmadan yoluna devam ettikleri bir projedir. YATOO (Kore Doğa Sanatçıları Derneği) tarafından geliştirilen tüm dünyada doğa sanatı alanında çalışan sanatçılar ve küratörleri buluşturan bir projedir. İlk defa 2014 yılında Güney Kore’de başlatılan bu projenin ve 2020 yılında sonlanması planlanmaktadır. 2015’te Kore ve Hindistan, 2016’da Güney Afrika ve İran’da, 2017 yılında İnciraltı, Bahçelerarası, Bergama, Bornova, Kemalpaşa, Seferihisar, Tire ve Kapadokya’ yı kapsayan Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Almanya, Fransa ve Litvanya Avrupa kıtasında gerçekleştirildi (Resim 9,10). 2018’de İngiltere sonraki yıl Almanya 2020’de ise Mongolya’da düzenlendi.

Görsel 9: Onur Fındık GNAP Turkey, İzmir, 2017

Görsel 10: Rumen Dimitrow GNAP Turkey, Kapadokya, 2017

ORANKI ART (Finlandiya)

2001 yılında, birkaç Finli sanatçının Kuzey Finlandiya Lapland’da Oranki köyünün dışındaki sanatçı arazilerinden biri olan çam ormanında bir sanat sergisi düzenlemesi ile başlamıştır. Uluslararası sanatçıların da yer aldığı çalıştaylar, sempozyumlar ve sergiler düzenlenmekte, yöre halkının da katılımı teşvik edilmektedir. Eserlerin çoğu, serginin bulunduğu ormanda bulunan malzemelerden yapılmaktadır. Bu durum onları değişen hava koşullarına ve mevsimlere karşı savunmasız hale getiriyor ve pek çok parça geçici olarak görülebilmektedir. (Görsel 11,12)

Görsel 11: Susanne Stiegeler, Wrong landing place 2014

Görsel 12: Karen "Waiting for the Tide", 2013

INTERNATIONAL BAGGAT ART EXHIBITION (Kore)

En önemli hedefleri diğer sanat türleriyle 'karışmak' ve 'iletişim kurmak' olan Baggat Sanat, Derneği 1981'den beri faaliyetlerini sürdürmektedir. İlk sergileri Winter (Kış) başlığı altında 31 sanatçıyla 1981 yılında Daesung-ri, Güney Kore'de gerçekleştirildi. Doğa, ekoloji ve çevre ile ilgili çağdaş bir söylem sunmayı amaçlayan derneğin sanatsal üretim süreci, toplumsal iletişim ve anlam üretme hedefleriyle ilgilidir (Resim 13, 14). Dernek, katılımcılara sanatçı ücreti, 10 gün süreyle konaklama ve yolculuk ücreti vermektedir. Çalışma sürecinde katılımcı sanatçı ve yerel sanat derneği sanatçıların satış yapması için sanatçı ve sanat piyasası arasında aktif iletişim sağlanmaktadır. Etkinlik sürecinde yerel halkında gönüllü olarak katılımı teşvik edilmektedir.⁵

Görsel 13: Park, Bong-gi, "Nefes Almak" 2013, Kore

Görsel 14: Lee, Kuei-chih, "Kar Nabzı" 2013, Kore

ART SELLA (İtalya)

1986'dan beri Borgo Valsugana belediyesinin bir parçası olan Val di Sella vadisinin çayırları ve ormanları, uluslararası bir çağdaş sanat etkinliğinin mekanı olmuştur. Arte Sella Derneği 1990 yılında Trentino'da kurulmuştur. Farklı dünya görüşüne sahip insanlarla bir arada çalışarak ortak çıkarlarını sanat ve doğa sevgisi amacına yönlendiren grup, bu anlayışı kendilerine misyon edinmiştir. Giacomo Bianchi, Giorgio Boneccher, Antonella Calliari, Miriam Gianesini, Emanuele Montibeller, Laura Tomaselli gibi sanatçılar tarafından kurulmuş ve önce yalnızca doğa sanatı örneklerinin gerçekleştirildiği ve sergilendiği bir park iken; süreç içerisinde dans ve müzik gibi sanatın diğer alanlarını da kapsayan bir merkeze, sanatçıların buluşma noktasına dönüşmüştür (Görsel 15,16). Derneğe sadece sanatçı veya zanaatkârlar değil, becerisine, deneyimlerine ve ilgi alanlarına göre sıradan insanlar da katılabilmektedir⁶

Görsel 15: Cameron Hockenson, Arte Sella, 2010, İtalya

Görsel 16: Patrick Dougherty, Tana Libera Tutti, Arte Sella, 2011, İtalya

⁵ YATOO-i (2013) International Baggat Art Exhibition Korea. Erişim Tarihi: 25.10.2021 <http://yatooi.com/iback>

⁶ YATOO-i (2013) "Art Sella" Italy. Erişim Tarihi: 25.10.2021 <http://yatooi.com/52093>

TÜRKİYE’ DE DOĞA SANATI

Ülkemizde bu sanatın gelişimi 2000’li yıllara rastlar. Ancak cam altı ve akrilik soyutlamalarıyla tanınan ressam Yücel Dönmez 1974 yılında İlk arazi sanatı örneğini gerçekleştiren sanatçıdır. Bu alanda eserleri olan sanatçılarımız Mehmet Ali Uysal, Mehmet Kavukçu, Yücel Dönmez, Cengiz Tekin, Varol Topaç, Elçin Ekici olarak sıralanabilir. 2007 yılından sonra birçok doğa sanatı çalışması yapılmıştır. Bu durum yeryüzü sanatının uygulanması ve organize edilmesi konusundaki zorluklara rağmen, Türkiye’deki uygulamaların arttığını göstermektedir.

Mehmet Ali Uysal

Yaşantımızın içinde olan ama varlığına alıştığımız, dikkat etmediğimiz objeleri kullanan Mehmet Ali Uysal, sanat eseri ve galeri mekanı arasındaki ilişkiyi keşfederken, hem sıradan gündelik nesnelere hem de galeri mekanını manipüle ederek boyutlar, perspektif ve çevremize dair anlayışımızı araştırmaktadır. İçinde buldukları binanın malzemesine eklenen, mekanı dönüştüren ve hem izleyicinin mekan hakkındaki algısını hem de etrafında nasıl hareket ettiğini değiştiren büyük ölçekli enstalasyonlar yaratmaktadır. 2008 yılında ‘Ten’ ‘Mandal Heykeli’ isimli yerleştirmesi The Independent’in “Dünyanın En İyi 10 Kamusal Sanat Örneği” listesine 3’üncü sıradan giren sanatçının söz konusu eserinin ilki Fransa’da Fresnes-all-mont’ta inşa edilmiştir (Görsel 17). Daha sonra Belçika’nın Meuse şehrinde Liege kentinin Chaudfontaine Park’ ta 2010 yılında ikinci yerleştirme gerçekleştirilmiştir. Üçüncüsü İstanbul Kemer Country hotel önünde (Resim 18) dördüncü ve dokuz metrelik en uzun versiyonu İsveç’in Umea kentinde 2013 yılından beri sergilenmektedir. Ten’in beşinci ve son edisyonu ABD’nin Kuzey Virginia eyaletinde özel bir koleksiyondadır.

Görsel 17: Mehmet Ali Uysal, "Skin" 2008

Görsel 18: Mehmet Ali Uysal, "Skin 3. edisyon" 2015

Mehmet Kavukçu

Sanatçı, “çalışmalarında küp, kare gibi geometrik formları sıkça kullanmakta, mekân, alan, ışık, gökyüzü, manzara, tarihsel süreç ve kanıtlar üzerinde kavramsal anlatımlarda yoğunlaşmakta ve bu sistem içinde ürünler vermektedir” (Aydın, 2014: 32). Sanatın uğramadığı halk mekânlarını eserlerini oluşturmak için seçen sanatçı, çalışmalarını yaşadığı çevrenin hava koşullarını gözlemleyip performanslar gerçekleştirir. İlk dönem ürettiği enstalasyonlarda suyun buza dönüşüm sürecini yansıtmak için seçtiği mimari yapıların, karakteristik özelliklerini ortaya koyan dış hatlarını ve iç boşluklarını kullanmıştır. Üzerine su sıkılan Erzurum Çifte Minare’nin çelik konstrüksiyonunu daha sonra üzerine benzin döküp yakarak mekan bağlamından çıkararak uzama yeni bir boyut eklemek için dönüştürmeyi hedeflemiştir. (Görsel 19)

Görsel 19: Mehmet Kavukçu, Kristalleşen Sanat Nesnesi, Çifte Minareler Buz ve Ateş 2013; Erzurum

Kavukçu “Tabut”, “Şiddeti Düşünmek”, “Yatak” gibi çalışmalarında, insanın doğa üzerindeki olumsuz etkilerini, dünyada ve ülkemizde terör kaynaklı şiddet ortamına paralel artan mülteci sorununa tepki göstermiştir (Görsel 20, 21).

Görsel 20: Mehmet Kavukçu, "Yatak" 2016

Görsel 21: Mehmet Kavukçu, "Tabut" 2016

2020 yılında Elmalı Köyü yakınındaki ormanlık alanda çıkan yangında zarar gören ağaç dallarını kent merkezine sırtında taşıyarak gelecek nesillere mirasımız olan doğanın korunması konusunda farkındalık oluşturmayı amaçlamıştır (Görsel 22).

Görsel 22: Mehmet Kavukçu, "Orman Yangını" 2020

Görsel 23: Mehmet Kavukçu, "Orman Yangını"

Yakılmış bir ağaçlık arazide başına taktığı tenekeye elleriyle veya taşlarla vurarak, ezerek çıkardığı seslere eşlik eden gök gürültüsü, yıldırım ve şimşek çakması sonucu oluşan sesleri hem görsel hem de işitsel bir performans olarak belgelemiştir. Gelecek nesillere bırakacağımız en önemli mirasımız olan doğaya karşı yapılan yıkıma ve insanların duyarsızlığına tepki göstermiştir. (Görsel 23).

Yücel Dönmez

Yücel Dönmez 1974 yılında Kaçkar dağlarının Kuartat vadisinde yerleştirdiği 11 kaya heykeli ile ülkemizdeki ilk arazi sanatı örneğini gerçekleştirmiştir.

1975 yılında Uludağ'da ilk kar resmini daha sonra Uludağ'da 1996 senesinde Fuji Film-İstanbul sponsorluğunda 10 bin metre karenin üzerinde bir kar resmi gerçekleştirmiştir. 2013 yılında Antalya Saklıkent kayak merkezinde ve yine Antalya Akseki'de kar üzerine çoklu renk içeren resim çalışmaları yapmıştır (Görsel 24, 25).

Görsel 24: Yücel Dönmez Antalya Saklıkent Kayak Merkezi, 2013

Görsel 25: Yücel Dönmez Antalya Akseki, 2015

Cengiz Tekin

Sanatçı, çalışmalarında özellikle yaşadığı coğrafyanın gündemindeki problemlere dikkat çeken video ve fotoğraflar kurgular. Genellikle toplumsal yaşamın gelenek, aile, inanç gibi unsurlarını ele alan sanatçı doğa ve insanı merkeze aldığı işleri ile öne çıkar. “Fotoğraf ve videolarında kusursuz bir kare yerine, tedirgin edici olan görüntülerle izleyiciyi bir başka açıdan görmeye davet eder” Çaylı, E. (2019). Sanatçı Görsel 26’de görülen kum adlı eserinde, gündelik bir mekanda sıradan bir yaz gününü belgelemiştir. Bir kişinin duvara gün batımı resmi astığı ve sakin bir kumsal andıran manzarada bir kız çocuğunun oturduğu görülmektedir. Oda zemini, plaj kumu ile kaplanmış gibi görünse de aslında hızlı kentleşme nedeniyle inşaatlarda kullanılan ve Dicle havzasındaki kum ocaklarından taşınan kum ile doldurulmuştur. Hızlı kentleşme ve artan nüfus yoğunluğu nedeniyle yerkürenin ekolojik dengesinin bozulması konu edinilmiştir.

Görsel 26. Cengiz Tekin, "Kum" 2010

Varol Topaç

“Güneş simgesini sıklıkla kullanan sanatçı doğaya, yaşama ve insana ait oluşumlara önem atfeder” (Aydın, 2014:50). İzmir’de “Fermuar Çimen”, Kore’nin Gongju kentinde “Yuvarlanan Ağaçlar” ve Finlandiya’da “Algı Kapısı” gibi arazi sanatı eserleri yanında doğada kalıcı iz bırakmayan, kum, toprak, taş, ağaç, su, ve gibi maddeleri kullanarak doğa sanatı çalışmaları yapmaktadır (Görsel 27, 28). “Sanatçı doğada iz sürerken, varoluşsal arayışını,

zaman ve mekân ayrımı yapmaksızın yok oluşlarla sürdürmektedir” (Tandoğan ve Es, 2018:1364). Finlandiya, Güney Kore, Hırvatistan, Bulgaristan gibi çeşitli ülkelerde eserler üreten sanatçı için bu yok olma durumu yaratılan eserin, mevsim geçişleri veya doğanın döngüsüne paralel olarak süreç içinde bozulmasıdır.

Görsel 27: Varol Topaç Alğı Kapısı Finlandiya 2008

Görsel 28: Varol Topaç Yuvarlanan Ağaçlar G.Kore 2006

Elçin Ekici

Sanatçı, doğal olanın mimari unsurların kalıba sokulması geometrik olarak biçimlendirilmesi, şablonlarla tanımlanması ve sınıflandırılmasını konu edinmekte ve böylece farklı iktidar biçimlerine gönderme yapmaktadır. Sanatçının “İnşa” adlı çalışması, temel geometrik formlar kullanarak temsili yapıların yeniden inşa edilmesi üzerinedir (Hasırcı ve Onan, 2020:93). Söz konusu esere ait bir dizi fotoğraf ve video yerleştirilmesi Düzenin Doğası//The Nature of Order başlığı ile 2013 yılında bir sanat galerisinde sergilenmiştir. (Görsel 29)

Görsel 29: “İnşa” Bilincin Daire ve Kareleri, Elçin Ekinci, 2013, Kilyos,

PATİKA SANAT GRUBU (Patika Art Group)

2015 yılında İzmir'de, Varol Topaç'ın oluşumunu başlattığı Patika Sanat Grubunu bir araya getiren güç doğadır. Grubun üyeleri heykeltıraş Varol Topaç, Aysun Öz, Tuğçe Aytürk, Buse Mutan, ressam Oktay Değirmenci ve seramik-cam sanatçısı Sema Okan Topaç'tır. Grup her mevsimde doğadaki değişim -dönüşümün kattığı zenginliği değerlendirmekte, doğanın sunduğu renk, doku ve doğal malzemelerle üretim yaptıkları çalıştaylar düzenlemektedir. Bu süreçteki çalışmaları fotoğraf ve video olarak belgelemekte, dijital çıktılarını ile sergiler oluşturarak izleyicilerle paylaşmaktadırlar. Doğadaki çalışma ve müdahaleleri, kalıcı ve uzun ömürlü, hatta yıllarca kalabilir olabildiği gibi, fotoğraf çekecek kadar bile ömrü olmayabilmektedir. “Doğada yaptıkları çalıştaylar ile bir araya gelen Patika Sanat grubu, doğa

ile düşünen, bütünleşen, tasarlayan, doğaya sanatla bakan ve doğadaki yaratı süreciyle mutlu olan bir gruptur” (Bingöl, 2017). Yaşadığı deneyimleri paylaşmayı, ulusal ve uluslararası etkinlikler oluşturmayı önemsemektedir Grup kurulduğundan beri Ulusal ve Uluslararası proje ve sergiler gerçekleştirmiştir. Bunlardan bazıları 2017 yılında 4. Uluslararası İzmir Güncel Sanat Trienali kapsamında GNAP Türkiye-"Doğanın İzinde" projesi hayata geçirilmiştir. Eş zamanlı olarak İzmir ve Nevşehir Kapadokya’da yapılan doğa çalıştaylarında ortaya çıkan çalışmalar 36 ulusal ve uluslararası sanatçının katılımıyla Doğa sanatı sergisi ile sonuçlandırılmıştır. 2018 yılında Bulgaristan Veliko Tarnovo şehrine bağlı Gabrovtsi köyünde Patika Sanat Grubu ve Duppini Art Group işbirliğinde Uluslararası Çevresel Heykel & Doğa Sanatı Sempozyumu gerçekleştirilmiştir. 2019 yılında Bulgaristan’ın Filibe A.B. Kültür başkenti projesi kapsamında ‘Meriç Nehri’ – Bir nehir üç ülke adlı arazi sanatı etkinliğine Patika Sanat grubu üyeleri olarak katılmışlardır (Görsel 30, 31).

Görsel 30: Sema Okan Topaç 2018 Bulgaristan

Görsel 31: Varol Topaç 2018 Bulgaristan

TOPRAK ART GROUP (Toprak Sanat Grubu)

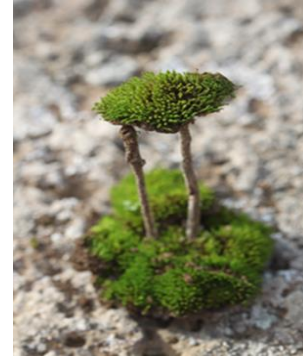
2017 yılında Ayhan Özer'in katkılarıyla kurulan, Toprak Art Group çeşitli sanat alanlarından gelen üyeleriyle, doğayı önemseyen ulusal ve uluslararası sanat etkinlikleri düzenlemeyi, katılmayı ve bunları çeşitli mecralarda ve özellikle sosyal medya aracılığıyla dünyayla paylaşmayı amaç edinen bir gruptur.

Toprak Sanat Grubu, Ayhan Özer, Berna Özlem Özcan, Hasan Yelken ve Ali Özkan gibi sanat ve bilim insanlarından ve doğada sanatsal üretimde bulunmak isteyen öğrencilerden oluşan doğada önceden belirledikleri parkur üzerinde çalıştaylar düzenleyen basit ve minimal eserler üreten bir gruptur. Doğanın sunduğu malzemelerle buluşan katılımcılar, bu buluşma sonucunda kendiliğinden gelişen deneyimlerinin ortaya çıkardığı sanatsal süreç ve bu sürecin var ettiği sanatsal üretimlerini belgeledikten sonra doğaya bırakıp, önceden belirlenmiş olan güzergâh üzerinde yollarına devam etmekte ulaştıkları arazinin onlara sunduklarıyla yeni üretimler yapmaktadır.

Toprak Art group ilk olarak 2017, yılında bir araya gelerek Mardin iline bağlı Savur, Midyat ve Dere içi köyü yörelerinde doğa sanatı çalıştayını düzenledi. Patika grubuyla birlikte açtıkları bir sergiyle sonuçlandırdı. 2018 yılında ise Gaziantep Rumkale de gerçekleştirdiği çalıştayını, son olarak 2019 yılında İslahiye Tilmen Höyük ve İdilli köyünde gününbirlik bir çalıştay yaptılar.

Görsel 32: Ayhan Özer, "Ownership of Nature" 2018

Görsel 33: Berna Özlem Özcan" 2018

Sonuç

Doğa sanatı insanoğluna, yeryüzündeki ekolojik dengenin korunması ve sürdürülebilirliği için doğaya dönülmesi ve ona saygı gösterilmesinin elzem olduğunu hatırlatır. İnsanın doğa ile iletişim kurmasını sağlarken aynı zamanda onun estetik algı düzeyine katkıda bulunur. Doğaya karşı insanların tutumlarında hem sanatçı hem de izleyici açısından önemli farkındalıklar sağlar. Doğa, sanatın konusu olarak, sanat içinde var olur.

Doğa sanatı, doğa olaylarının sürdürülmesi ve içeriğinin kolayca iletilmesi özellikleriyle insanları denemeye teşvik eder. Doğa sanatı, üretilen ve beğenilen genel sanattan farklı olarak, doğayla tanışma deneyimiyle gerçekleştirilir ve sanat dünyasının ötesinde insan yaşamına genişletilmelidir.

Ülkemizde 2000'li yıllarda başlayan ve hız kazanan doğa sanatı, doğasever sanatçı ve heykeltıraşların bağımsız olarak yaptıkları eserler ve uluslararası etkinliklere katılımlarıyla hız kazanmıştır. Bu durum yeryüzü sanatının uygulanması ve organize edilmesi konusundaki zorluklara rağmen, Türkiye'deki, uygulamaların arttığını göstermektedir. Uluslararası Patika Art Group, ve Toprak Art Group öncülüğünde gelişmekte olan 'Doğa Sanatı'nın ülkemizde geç de olsa anlaşılma olma önemli görülmektedir. Doğa Sanatı çalışmalarının, gerek üretim olarak yaygınlaşması ve gerekse ortaya çıkan eserlerin daha çok insanla buluşturulmasının, gelecek kuşaklara bırakacağımız mirasımız olan doğa ve kaynaklarının korunması konusunda halkın bilinçlendirilmesi açısından anlamlı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Antmen, A. (2009) 20.Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar, 2.Basım, Sel Yayıncılık, İzmir.
- Aydın, A. (2014) *Türkiye'de Yeryüzü Sanatı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara 2014
- Aydın, İ. ve Zümrüt, Y. (2013) *Doğa ve Sanat Ekseninde Farklı Yaklaşımlar*, Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 4, 53-65.
- Bingöl, E. (2017) *Doğa Sanatıyla Doğadan Esinlenerek Tasarlamak: Global Nomadic Art Project, Türkiye*. <https://www.arkitera.com/gorus/doga-sanatiyla-dogadan-esinlenerek-tasarlamak-global-nomadic-art-project-turkiye/> Erişim tarihi:02.09.2021
- Friedman, T. (2008) *Chronology, Time-Andy Goldsworthy (2. Bs)*. Londra: Thames & Hudson.
- Çaylı, E. (2019) "Sanatın Antroposeni"ni Cengiz Tekin ile birlikte düşünmek Erişim Tarihi: 25.11. 2021 <https://manifold.press/sanatin-antroposeni-ni-cengiz-tekin-ile-birlikte-dusunmek>
- Golomb. J. (2017) "Nazca Lines.", National Geographic. Erişim Tarihi: 02.10. 2021

- Hasırcı, Z. ve Onan B. C. (2020) Güzel Sanatlarda Akademik Çalışmalar 81-99. Livre de Lyon
- İpek T. (2021) Prof. Dr. Kavukcu, başına geçirdiği teneke ile orman yangınlarına dikkat çekti
Erişim Tarihi: (15.12.2021) <https://www.dha.com.tr/gundem/prof-dr-kavukcu-basina-gecirdigi-teneke-ile-orman-yanginlarina-dikkat-cekti-1849852>
- Leska, A. (2008). "A brief introduction to the intaglios of the Mojave Desert". Trough to Trough: 125–26. Erişim tarihi: 02.09.2021, <http://biology.fullerton.edu/dsc/pdf/2008troughtotrough.pdf>
- Mao, F. (2018) “Marree Man: The enduring mystery of a giant outback figure”, Erişim Tarihi: 19.10. 2020. <https://www.bbc.com/news/world-australia-445977304>.
- Marks, K. (2021) 14 “Greatest ancient geoglyphs in the World”, Erişim Tarihi: 28.10. 2021.1 <https://owlcation.com/humanities/10-Greatest-Ancient-Geoglyphs-in-the-World>
- Öztürk, Ö.T. Türe, A. ve Al, F. “*Mehmet Kavukcu ve Füsun Onur’un Postmodern Sanat Yaklaşımları*”. İdil. 84 (2021 Ağustos): s. 1247–1258. doi: 10.7816/idil-10-84-09
- Tandoğan, O. ve Erdi E. B. (2018). *Dünyada ve Türkiye’de arazi sanatı (land art)*. İdil Dergisi, 7(51), 1359-1368.
- Tomsuk, E. E. (2018). Sanatta Doğayla İşbirliği Eylemleri Bağlamında ‘Doğa Sanatı’ Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara,
- Topaç, V. Sanatçı ile Yazışma. 2021.
- Won-Gil, J. “Between Nature and Art”, International Nature Art Seminar 2015, Erişim Tarihi: 05.10.2021, <http://yatooi.com/57789>.
- Yağmur Ö. Doğayı Şekillendiren Sanat: Land Art idil, 2016, Cilt 5, Sayı 27
- YATOO, The World Nature Art Catalog Editör: WON-GIL, J, 2013
- YATOO-i (2013) International Baggart Art Exhibition Korea. Erişim Tarihi: 25.10.2021 <http://yatooi.com/ibaek>
- YATOO-i (2013) Art Sella, Italy. Erişim Tarihi: 25.10.2021 <http://yatooi.com/52093>

Görseller

- URL 1. <https://www.bilimseldunya.com/nazca-cizgileri/> Erişim Tarihi: 14/10/2020
- URL2. : <https://indigodergisi.com/2015/12/nazca-cizgilerinin-sirri/> Erişim Tarihi: 14/10/2020
- URL 3. <https://www.bbc.com/news/world-australia-44597730> Erişim Tarihi: 14/10/2020
- URL 4. <http://www.artnet.com/artists/andy-goldsworthy/rowan-leaves-laid-around-a-hole-yorkshire-xQM35YQIW6W9kozYXOQDg2> Erişim Tarihi: 15/12/2020
- URL 5. <https://mymodernmet.com/james-brunt-ephemeral-art-mandalas/> Erişim Tarihi: 10/10/2020
- URL 6. <https://www.studiointernational.com/index.php/hans-haacke-all-connected-at-the-new-museum> Erişim Tarihi: 10/10/2020
- URL 7. <https://tr.pinterest.com/pin/112.027.109.458.202.285/> Erişim Tarihi: 10/11/2021
- URL 8. <https://aloslindenbauer.at/wachsende-boote/> Erişim Tarihi: 10/11/2021
- URL 9. <https://m.arkitera.com/gorus/1114/doga-sanatiyla-dogadan-esinlenerek-tasarlamak--global-nomadic-art-project-turkiye> Erişim Tarihi: 10/11/2020
- URL 10. <https://www.facebook.com/patikaartgroup/photos/a.1888682468064145/1891081061157619/?type=3&theater> Erişim Tarihi: 10/11/2020
- URL 11. <https://www.floridafinns.com/en/in-finland-there-is-a-secret-art-collection-in-the-forest-you-may-not-even-know/> Erişim Tarihi: 10/11/2021
- URL 12. <http://yatooi.com/52256> Erişim Tarihi: 10/11/2021
- URL 13. <http://yatooi.com/ibaek> Erişim Tarihi: 10/11/2021
- URL 14. <http://yatooi.com/ibaek> Erişim Tarihi: 29/12/2021

-
- URL 15. <https://en.calameo.com/read/0011389750224e357f6c4> Erişim Tarihi: 29/12/2021
- URL 16. <http://yatooi.com/52093> Erişim Tarihi: 10/11/2021
- URL 17. <https://www.milliyet.com.tr/cumartesi/ten-in-dunya-seyahati-2024266> 15/12/2020
- URL 18. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunyada-el-ustunde-turkiyede-yok-218323>
Erişim Tarihi: 15/12/2020
- URL 19. <http://mehmetkavukcu.com/cifte-minareler-buz-ve-ates> Erişim Tarihi: 15/11/2021
- URL 20. <http://kolajart.com/wp/2017/09/23/hatice-dogan-mehmet-kavukcunun-performanslarinda-doga-insan-iliskisi-ve-siddet/> Erişim Tarihi: 15/11/2021
- URL 21. <http://www.erzurumgazetesi.com.tr/haber/Kavukcu-dan-terore-sanatli-tepki/106058>
Erişim Tarihi: 15.11.2021
- URL 22. <https://www.sondakika.com/haber/haber-profesorden-dikkat-ceken-eylem-yanmis-agaci-13672020/> Erişim Tarihi: 15.12.2020
- URL 23. <https://www.cnnturk.com/turkiye/prof-dr-kavukcu-basina-gecirdigi-teneke-ile-orman-yanginlarina-dikkat-cekti?page=1> Erişim Tarihi: 15.12.2021
- URL 24. <https://turkishartmarket.files.wordpress.com/2013/02/saklikent-105849e2.jpg> Erişim Tarihi: 15.12.2020
- URL 25. https://turkishartmarket.files.wordpress.com/2015/03/10959113_10153176175128330_6932671561801120914_n.jpg Erişim Tarihi: 12/09/2021
- URL 26. <https://manifold.press/sanatin-antroposeni-ni-cengiz-tekin-ile-birlikte-dusunmek>
Erişim Tarihi 29.12.2021
- URL 27,28. <http://vtopac.blogspot.com/2015/03/some-of-my-works.html> Erişim Tarihi: 14.12.2021
- URL 29. <https://www.haberler.com/elcin-ekinci-nin-duzenin-dogasi-sergisi-daire-5393361-haberi/> Erişim Tarihi: 14.12.2021
- URL 30. <https://www.facebook.com/patikaartgroup/photos/a.2012204709045253/2013343508931373/?type=3&theater> Erişim Tarihi: 30.09.2021
- URL 31. <https://www.facebook.com/patikaartgroup/photos/a.2012204709045253/2015202672078790/?type=3&theater> Erişim Tarihi: 30.09.2021
- URL 32. Ayhan Özer (Sanatçının Kendi arşivinden)
- URL 33. Berna Özlem Özcan (Sanatçının Kendi arşivinden)
-